

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА

THE THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASES OF DEVELOPMENT EFFICIENCY EVALUATION OF THE DAIRY CATTLE-BREEDING SECTOR

Статтю присвячено дослідженню теоретико-методичних засад та вдосконаленню підходів до оцінки ефективності розвитку галузі молочного скотарства. Виявлено сутність економічної ефективності як наукової категорії. Розглянуто перелік показників технологічної, економічної та соціальної ефективності розвитку молочного скотарства з диференціацією на мікро- та макрорівень. Для комплексної оцінки ефективності розвитку галузі в національній економіці запропоновано використовувати інтегральну оцінку, яка може бути застосовувана в Україні. Встановлено, що це дасть змогу кількісно та якісно проаналізувати тенденції розвитку молочного скотарства в окремих регіонах, природно-кліматичних зонах чи економічних районах та вказати на наявні резерви чи невикористані можливості зростання ефективності.

Ключові слова: метод, ефективність, молочне скотарство, розвиток, галузь, показник.

Статья посвящена исследованию теоретико-методических основ и совершенствованию подходов к оценке эффективности развития отрасли молочного скотоводства. Выявлена сущность экономической эффективности как научной категории. Рассмотрен перечень показателей технологической, экономической и социальной эффективности развития молочного скотоводства с дифференциацией на микро- и макроуровень. Для комплексной оценки эффективности развития отрасли в наци-

ональной экономике предложено использовать интегральную оценку, которая может быть применена в Украине. Установлено, что это позволит количественно и качественно проанализировать тенденции в развитии молочного скотоводства в отдельных регионах, природно-климатических зонах или экономических районах и указать на имеющиеся резервы или неиспользованные возможности роста эффективности.

Ключевые слова: метод, эффективность, молочное скотоводство, развитие, отрасль, показатель.

The article is devoted to the study of the theoretical and methodological bases and improvement of the approaches to development efficiency evaluation of the dairy cattle-breeding sector. The essence of economic efficiency as a scientific category is revealed. The list of the indicators of technological, economic and social efficiency of dairy cattle-breeding development with differentiation on the micro and macro levels is considered. For total evaluation of the sector's development efficiency in the national economy, it is proposed to use integrated evaluation that can be applied throughout Ukraine. It is revealed that is, it will allow to analyze the trends in dairy cattle-breeding development in the particular regions, natural and climatic zones or economic regions quantitatively and qualitatively, and to indicate the available reserves or unused opportunities to increase efficiency.

Key words: method, efficiency, dairy cattle-breeding, development, sector, indicator.

УДК 637.1:338.439

Литовченко Т.В.

здобувач кафедри маркетингу, підприємництва і організації виробництва
Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва

Постановка проблеми. Сучасний стан галузі молочного скотарства України характеризується як кризовий, оскільки спостерігається стрімке скорочення поголів'я худоби, зменшення кількості внутрішнього споживання молока і молочних продуктів, зниження конкурентоспроможності національних молочнотоварних виробників, що загрожує продовольчій безпеці держави.

Молочна галузь є дуже важливим складником усього сільськогосподарського виробництва. Результати її функціонування справляють значний вплив на розвиток багатьох галузей агропромислового підкомплексу. Від ситуації, що склалася у виробництві молока, залежить соціально-економічний розвиток держави у цілому [1, с. 1].

Одним із визначальних векторів відродження молочної галузі є зростання ефективності її розвитку, яке має враховувати всі організаційно-економічні чинники її функціонування та сприяти пошуку резервів зростання, оцінці ефективності на основі використання достовірних та сучасних методичних підходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, що існують у галузі молочного скотарства, практично набули системного характеру, вирішення яких потребує комплексного підходу до підвищення ефективності галузі на основі оптимізації параметрів організаційно-економічних засад під час виробництва конкурентоспроможної продукції молочного скотарства, спрямованого на раціональне використання наявних ресурсів [2, с. 4].

Водночас довершеність і практичне значення наукового пошуку визначаються досконалою методологією, що являє собою науковий метод пізнання, своєрідне джерело й організацію діяльності, вчення про структуру, способи, сукупність методів, які використовують у будь-якій сфері буття. Вчення про методи пізнання й перетворення дійсності, сукупність прийомів дослідження господарських проблем завжди належали до найактуальніших у розвитку економічної думки [3, с. 1].

Дослідженню проблеми оцінки ефективності як економічної категорії присвячено праці вчених-економістів В. Андрійчука, Т. Говорушко, П. Друкера, Х. Махмудова, Д. Рикардо, Д. Хапова, А. Череп тощо. Розвиток галузі молочного скотарства глибоко досліджений такими вченими-економістами, як І. Гурська, Н. Коробова, І. Лозинська, О. Петриченко, В. Радько, І. Федуняк та ін. Водночас окремі теоретично-методичні засади оцінки ефективності розвитку молочного скотарства як галузі національної економіки розроблено недовістатньо та потребують подальших досліджень.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні теоретико-методичних засад та вдосконаленні підходів до оцінки ефективності розвитку галузі молочного скотарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Класичним розумінням ефективності є результативність певних дій чи процесів, унаслідок яких є можливість співвіднести отримані результати з ресурсами, витраченими для його одержання. Згодом категорія ефективності стала набувати ознак окремої фундаментальної економічної категорії, яка завдяки науковим працям Давида Рикардо [4, с. 461] стала об'єктом дослідження низки науковців.

Водночас тривалий час категорія «ефективність» ототожнювалася з категорією «продуктивність», що відповідало зарубіжному розумінню виробничої продуктивності – співвідношення вихідного продукту до вхідних факторів чи змінних (output – input).

На думку В.Г. Андрійчука, ефективність набуває форми продуктивності, коли продукція у натуральному чи вартісному вираженні співвідноситься з ресурсами, необхідними для її виробництва. Це початкова форма економічної ефективності, яка впливає на кінцеві форми її існування, визначені через співвідношення прибутку й ресурсів [5, с. 54]. Для визначення рівня ефективності М.І. Кісіль також порівнює економічний результат (вигоди від бізнесу) та витрати на досягнення цього результату [6, с. 62].

Отже, економічна ефективність – це максимальна вигода, яку можна отримати за мінімальних затрат у процесі економічної діяльності з урахуванням додаткових умов, які мають місце в момент визначення ефективності відповідного господарського заходу. Під господарськими заходами мається на увазі введення нових видів продукції, укладення договорів із постачальниками, покупцями, придбання або модернізація нової техніки, збільшення виробництва продукції тощо [7, с. 1].

Одним із найважливіших завдань економічної науки є пошук оптимальних методичних підходів до оцінки ефективності. Метод (від грец. *methodos* – шлях до чого-небудь) у науці – це шлях дослідження об'єктивної реальності, вектор руху від невідомого до відомого, спосіб (інструмент) пізнання і встановлення істини, що включає у себе сукупність певних прийомів, правил, процедур, операцій (дій), приписів, поєднаних у відповідний алгоритм, завдяки використанню якого пізнавальна діяльність людини стає цілеспрямованою, впорядкованою, послідовною і в підсумку спроможною вирішувати головні завдання науки [8, с. 44].

Методичні підходи до оцінки ефективності, як правило, представлені табличними, графічними, рейтинговими, експертними, інтегральними методами, моделюванням і прогнозуванням тощо.

Традиційно показники ефективності у молочному скотарстві представлені низкою кількісних та якісних показників, які відображають продук-

тивність корів молочного стада, вихід приплоду, собівартість та ціну реалізації 1 ц молока, рентабельність, продуктивність праці у скотарстві тощо.

Однак, на нашу думку, з погляду оцінки ефективності розвитку саме галузі молочного скотарства, з її багатукладною будовою, наявністю особливостей та протиріч більш доцільним є розуміння категорії «ефективність» із погляду досягнення певної мети. Ця теорія була глибоко розроблена зарубіжним дослідником П. Друкером [9, с. 150].

Цей підхід разом із результативністю та продуктивністю дає змогу визначати ефективність і за низкою інших критеріїв, які пропонуємо диференціювати на локальному (мікро-) та національному (макро-) рівнях (рис. 1).

На перший погляд, показники технологічної ефективності є визначальними у розвитку молочного скотарства, оскільки впливають на кількісні та якісні показники розвитку галузі, однак комплексна оцінка ефективності має враховувати всі без винятку

Рис. 1. Диференціація окремих показників оцінки ефективності розвитку молочного скотарства

Джерело: згруповано автором

види ефективності – технологічну, економічну та соціальну. При цьому, як наголошує Т.А. Говорушко, соціальна й економічна ефективність є дуже тісно пов'язаними між собою, адже лише створений у процесі економічної діяльності економічний ефект є джерелом задоволення всього спектра соціальних потреб населення. Тому об'єктивно існує така залежність: що вища економічна ефективність, то, за однакових інших умов, буде вищою соціальна ефективність, і навпаки. Разом із тим між цими видами ефективності існує й зворотний зв'язок: із підвищенням соціальної ефективності зростає продуктивність праці, а отже, економічна ефективність економічної діяльності, тобто тут має місце дія мультиплікативного важеля [10, с. 82].

Дієве управління якістю та підвищення обсягів виробництва молока дадуть змогу сформувати потужний потенціал у забезпеченні продовольчої безпеки країни. Запровадження такої управлінської системи на рівні товаровиробника дасть змогу значно підвищити результативність виробничої діяльності як спонукаючий чинник розвитку молочного скотарства [11, с. 12], що прямо вказує на вирішальну роль показника ефективності.

Основою стабілізації і нарощування чисельності молочної худоби, підвищення її продуктивності та ефективності розведення стане функціонування економічного механізму, який забезпечить окупність затрат її власникам [12, с. 29]. Зазначимо, що у цьому механізмі методика оцінки ефективності набуває провідного значення, оскільки прямо впливає на прийняті управлінські рішення та поглиблює висновки, сформовані на основі аналітичних процедур.

На основі використання традиційних технологічної, економічної, соціальної та екологічної ефективності, які виокремив В.Г. Андрійчук [13], уважаємо за доцільне саме з погляду оцінки розвитку ефективності розвитку молочного скотарства як галузі національної економіки, застосовувати інтегральний показник:

$$I_e = \sum_{i=1}^n k_i x_i, \quad (1)$$

де I_e – інтегральний показник ефективності розвитку галузі молочного скотарства; k_i – вагові коефіцієнти підгруп показників ефективності розвитку галузі молочного скотарства; x_i – значення показників підгруп ефективності розвитку галузі молочного скотарства, визначені на основі таксономічного чи кореляційно-регресійного аналізу.

Модифікація цього методичного підходу до оцінки ефективності розвитку молочного скотарства матиме математичний вираз:

$$I_e = I(\{I_e^t\}, \{I_e^e\}, \{I_e^s\}, \{I_e^{ec}\}) + U_x, \quad (2)$$

де I_e^t – інтегральний показник технологічної ефективності; I_e^e – інтегральний показник еконо-

мічної ефективності; I_e^s – інтегральний показник соціальної ефективності; I_e^{ec} – інтегральний показник екологічної ефективності; U_x – випадкова величина x -змінної.

Основними етапами інтегральної оцінки є такі:

1. встановлення набору показників та методики їх розрахунку;
2. побудова матриці вхідної вибірки показників та її впорядкування відповідно до масштабу та періоду дослідження;
3. нормалізація досліджуваних показників та їх розподіл на стимулятори чи дестимулятори;
4. встановлення еталонних значень досліджуваних показників;
5. визначення математичних функцій відстаней фактичних показників від показників-еталонів;
6. визначення інтегральних показників за окремими підгрупами ефективності;
7. визначення загального інтегрального показника.

Під час використання запропонованого вище методичного підходу інтегральної оцінки постає питання визначення вагових коефіцієнтів підгруп показників ефективності розвитку галузі молочного скотарства. Найбільш доцільним та виправданим є застосування експертного методу, проте він має багато недоліків. Як зазначає Д.В. Хапов, зазначений метод є суб'єктивним, тому застосування лише цього методу для оцінки розвитку є недоцільним, у зв'язку з чим найбільш раціонально використовувати модифіковану формулу середньгеометричного значення [14, с. 1088].

Застосування інтегрального методу має низку переваг, серед яких – простота розрахунків, відкритість інформаційної бази дослідження, доступність інтерпретації одержаних показників та її однозначність. Серед недоліків – суб'єктивізм під час установа ваги кожного досліджуваного блоку показників.

Висновки з проведеного дослідження. Базовою компонентою відродження молочного скотарства є управління ефективністю розвитку галузі, яка є багатоукладним показником і формується під впливом низки факторів мікро- та макросередовища, які чинять на неї прямий та опосередкований вплив.

Наявні методичні підходи допомагають установа кількісні та якісні, абсолютні та відносні, дискретні та інтервальні, універсальні та спеціалізовані, формалізовані та неформалізовані показники технологічної, економічної, соціальної та екологічної ефективності розвитку молочного скотарства. Проте для комплексної оцінки ефективності розвитку галузі в національній економіці запропоновано використовувати інтегральну оцінку, яка може бути застосовуваною у цілому по Україні, тобто дасть змогу кількісно та якісно проаналізувати тенденції розвитку молочного

скотарства в окремих регіонах, природно-кліматичних зонах чи економічних районах та вказати на наявні резерви чи невикористані можливості зростання ефективності.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на пошук альтернативних методичних підходів до оцінки ефективності розвитку молочного скотарства на основі використання моделей багатофакторного кореляційно-регресійного аналізу, динамічного програмування, міжгалузевих балансів та формування на основі них ґрунтовних висновків та пропозицій стосовно напрямів стратегічного розвитку галузі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Радько В.І., Коробова Н.М. Розвиток виробництва молока в умовах глобалізації. *Ефективна економіка*. 2015. № 11. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?op=1&z=4532>.
2. Гурська І.С., Федуняк І.О. Перспективи розвитку молочної галузі в Тернопільській області. *Агросвіт*. 2016. № 10. С. 3–7.
3. Петриченко О.А. Методологія дослідження виробництва продукції молочного скотарства. *Ефективна економіка*. 2016. № 12. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5316>.
4. Петти В., Смит А., Рикардо Д. Антологія економічної класики. Москва : ЕКОНОВ, КЛЮЧ, 1993. 475 с.
5. Андрійчук В.Г. Теоретико-методологічне обґрунтування ефективності виробництва. *Економіка АПК*. 2005. № 5. С. 52–63.
6. Кісіль М.І. Критерій і показники економічної ефективності малого та середнього бізнесу на селі. *Економіка АПК*. 2001. № 8. С. 59–64.
7. Череп А.В., Стрілець Є.М. Ефективність як економічна категорія. *Ефективна економіка*. 2013. № 1. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1727>.
8. Андрійчук В.Г. Основи наукових досліджень в агробізнесі : навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2018. 491 с.
9. Друкер П. Эффективное управление ; пер. с англ. М. Котельниковой. Москва : Астрель, 2004. 284 с.
10. Говорушко Т.А. Ефективність як економічна категорія. *Наукові праці НУХТ*. 2007. № 20. С. 74–84.
11. Махмудов Х.З., Олійник А.С. Ефективність виробництва молока: аналіз сучасного стану та шляхи розвитку. *Агросвіт*. 2013. № 9. С. 9–12.
12. Лозинська І.В. Критерії та фактори впливу на підвищення конкурентоспроможності м'ясо-молочної продукції в сільськогосподарських підприємствах. *Агросвіт*. 2015. № 3–4. С. 26–30.
13. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу : підручник. Київ : КНЕУ, 2013. 779 с.
14. Хапов Д.В. Інтегральна оцінка соціально-економічного стану регіону. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 4. С. 1084–1089.